

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2022

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara $2\frac{1}{2}$

Bammbiri ili li na masiatari a 23.

PFESESANI

1. Vhalani siatari heli nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni SONGO lingedza u vhalala bammbiri lothe. Tolani Thebulu ya Zwi re Ngomu kha siatari li tevhelaho ni swaye nomboro dzo disendekaho kha bugu dze na guda riwaha uno. Vhalani mbudziso idzo ni koneha u nanga dzine na tama u fhindula.
3. Bammbiri heli lo vhumbwa nga KHETHEKANYO NNA:

KHETHEKANYO YA A: Nganea (35)
KHETHEKANYO YA B: Dirama (35)
KHETHEKANYO YA C: Nganeapfufhi (35)
KHETHEKANYO YA D: Vhurendi (35)
4. Fhindulani MBUDZISO MBILI dzo fhelela u bva kha khethekanyo MBILI DZINWE na DZINWE.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA
Fhindulani mbudziso MBILI kha nganea ye na guda.

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.
5. Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.
6. Tevhedzani ndaela dzo riwalwaho mathomoni a KHETHEKANYO INWE na INWE nga vhuronwane.
7. Nomborani phindulo dza u kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.
8. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 75 kha KHETHEKANYO INWE na INWE.
9. Riwalani nga vhudele nahone zwi no vhone.

ZWI RE NGOMU

Siatari ili li do thusa vhalingiwa kha u nanga mbudziso dzine vha todou dzi fhindula vha songo vhuya vha vhala bammbiri lothe.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganea ye na guda.		
NOMBORO YA MBUDZISO	MARAGA	SIATARI
1. <i>U tshila ndi u vhona</i>	35	5
2. <i>Ho dina one</i>	35	9
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.		
3. <i>Findinkodo</i>	35	13
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.		
4.1 'Vulani mufunwa wanga'	18	17
NA		
4.2 'Dokotela wa mukhuwa nandi'	17	18
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.		
5.1 'Luvhondo lu do wa'	17	20
NA		
5.2 'Ndo tuvha mulovha'	18	22

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Itani luswayo kha khethekanyo dze na fhindula dzone.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	MBUDZISO DZI TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO √
A: Nganea	1–2	1	
B: Dirama	3	1	
C: Nganeapfufhi	4.1 + 4.2	2	
D: Vhurendi	5.1 + 5.2	2	
PFESESANI: Ivhani na vhuṭanzi uri no fhindula mbudziso u bva kha khethekanyo MBILI fhedzi.			

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEA dzi tevhelaho:

- *U TSHILA NDI U VHONA* – RN Maḁadzhe
- *HO DINA ONE* – S Mbedzi

Fhindulani mbudziso dzothe dzo ḁisendekaho kha nganea ye na guda.

MBUDZISO 1: U TSHILA NDI U VHONA – RN Maḁadzhe

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswa. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḁo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswa dzo no bva kha mafhungo a bugu e na ṅewa, MBUDZISO 1.1 na MBUDZISO 1.2.

1.1 TSHIBVELEDZWA TSHA A

Duvha ḁi kha ḁi vha ḁeneḁo nga madekwana a hone, hu vhoneḁa Mashudu e ṅomu ṅadeni ya ṅduni yawe a tshi khou sheledza miroho. U sheledza u khou sokou sheledzavho, fhedzi muhumbulo wave a u ho khazwo. Tshe Maria a thoma zwa u kola-kola u pfa a sa tou ḁiphina zwavhudi muyani. 5
Zwezwi a tshi khou sheledza, vhatu vhanzhi ndi vha fhiraho nga heneḁho tsini vha tshi mu humbela muroho. Naho vhatu vhanzhi vho vha vho vhlulela u ya mahayani avho, ho vha hu si na o dzhayaho u fana na Nḁaṅiso.

'Ndi ri tshinoni tsho fhufhisa!' 'Inwi ni dina u amba nga dzindimi. Bulani ni sa monamoni.' Mashudu u ralo o tou tou pangula ṅdevhe. 'Ndi ri Maria vho 10
dzhia!' Mashudu u vhudzisa mbudziso iyi a sa pfesesi uri Maria o dzhiwaho ndi ufho.

'Ee, ndi ri Maria musidzana waṅu vho dzhia vhaṅannga vha sa ḁiho vhutete nga u shavha u tetemela.' 'Ni ri Maria wanga vho dzhia? Ngoho hu ḁo lila kili. Vhatu vha ḁo pfa hu tshi pfi ndo ḁa muthu. Hone o dzhiwa nga ṅnyi?' 15
Mbudziso iyi na u bva a i tsha tou bva zwavhudi. Mbilu yo no ḁala izwi na zwila.

1.1.1 Ndi ṅnyi a re ṅadeni mafhungoni aya? (1)

1.1.2 Ndi tshini tshi no ita uri Mashudu a songo tou ri fombe kha zwine a khou ita? (1)

- 1.1.3 Talutshedzani zwi no khwathisedza uri Maria na Mpho vho thoma u funana mushumoni. (2)
- 1.1.4 Mafhungo a re afho nthā a wela kha tshipida tshifhio tsha puloto? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 1.1.5 Vhambedzani hune Mpho na Mashudu vha fana hone no sedza kutshilele kwavho. (2)
- 1.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
Vhushaka vhu re vhukati ha Mashudu na Maria ndi ha ...
A munna na musadzi.
B khaladzi na khaladzi.
C dzikhonani.
D vhafunani. (1)
- 1.1.7 Muaneva dendeke kha nganea iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.1.8 Ndivho ya muniwali ya u sumbedza Mpho hu ene o vhulahisaho Mashudu ndi ifhio? (2)
- 1.1.9 No sedza nyito dza kha nganea iyi, ni vhona bulayo lo iteaho buguni li tshi tendisea naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.1.10 Ni vhona vhudifari ha Mpho mushumoni vhu tshi nga tutuwedza vhaswa u tevhela buḁo la vhudokotela naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

NA

1.2 TSHIBVELEDZWA TSHA B

U gidima ha goloi iyi ine ya khou ya mudini wa Mpho ndi zwiñwe-vho. Henefha hune ya ya ngei na ngei, ngeno na ngeno! Buse line ya dubisa lo vha li si lituku. Na u ima ha hone, ndi u tou swenda. Zwitukana zwi tshi i vhona yo ima afha ha Mpho, na zwone zwa ri zwi tou funa zwone. Zwa gidima zwi tshi ya henengei u tou divhonela nga mato. Goloi iyi yo vha i na Vho Maano na Aifheli. U tsa goloini, vho mbo di dzhena nduni. Hu si kale, vha vha vha tshi bva na Mpho, thoho yo sedza fhasi. 'Nga vhanna! Ndi Dzwaini na Dugudzha naa?' Muambi ndi Mpho. 5

'Ee! Ndi riñe rhodokotela.' Muambi ndi Dzwaini.

'Mulandu ndi mini no no namela goloi ya mapholisa?' Mpho u vhudzisa mbudziso iyi mabiko a tshi tou shuluwa kha tshifhatuwo. 10

'Nne ndi vho tou ri ngavhe ri songo vhuya ra tangedza khumbelo yavho ya u vhulaha Mashudu.' Muambi ndi Dzwaini.

'Naa matsina no farelwa u vhulaha Mashudu?' 'Izwi a no ngo nnyambulula vhañhannga?' 15

'U farwa hashu zwi khou ambavho u farwa ha vhone.' Mufhinduli ndi Dzwaini. Dugudzha nga ngei thungo u vhone o farelela lutha.

'Ndi hone no nthengisa vhañhannga.'

- 1.2.1 Goloi afho mafhungoni i khou ya ngafhi? (1)
- 1.2.2 Ndi goloi-de yo buliwaho mafhungoni aya? (1)
- 1.2.3 Talutshedzani zwi no sumbedza uri Mpho o vha o swifhalelwa mafhungoni aya. (2)
- 1.2.4 Ndatiso o olwa sa muanewa wa mvumbo-de buguni iyi? Tikedzani phindulo yañu. (2)
- 1.2.5 Talutshedzani dzina la bugu iyi 'U tshila ndi u vhona' no livhanya na zwiito zwa Mpho. (2)
- 1.2.6 Khudano vhukati ha Mashudu na Mpho yo vhangwa nga mini? (2)
- 1.2.7 Sumbedzani fhethuvhupo na tshifhinga zwo bveledzwaho kha nganea iyi. (2)

- 1.2.8 Muhumbulo muhulwane wa u shumisa dokotela Mpho buguni
 iyi ndi ufhio? (2)
- 1.2.9 Masiandaitwa a u sa fhulufhedzea kha lufuno ndi afhio? (2)
- 1.2.10 Arali hu inwi Mpho we a wana musadzi wawe e na Mashudu
 nduni yawe no vha ni tshi nga ita mini? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
 [35]

MBUDZISO 2: HO DINA ONE – S Mbedzi

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḁo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ṅewa, MBUDZISO 2.1 na MBUDZISO 2.2.

2.1 TSHIBVELEDZWA TSHA C

O ri u pfa zwa khii dza goloi a mbo ḁi sokou dzii sa pala ya muḁagasi muṯhannga. Hu u ya phanḁa zwa konḁa, he u humela murahu na zwone zwa konḁa.

Mukegulu vho tou fhedza vho ḁa hune a vha hone. Vha tshi swika vha ṅetshedzela tshanḁa uri vha ṯanganedze khii. 5

'Helia ḁigoloi ḁo mbo ḁi bva mulinga ḁa mbulumbuwa ḁa wa ḁa swa.'

'Mini! Na zwino khamusi ni khou tou ita miswaswo. Goloi ye ra vhea fhulufhelo ḁothe khayoy fhanoy muḁini uri i ḁo ri thusa. Ambani zwiṅwe mutukana!' Vha khou ralo Vho Olga vho rafhela Ngeletshedzo maṯo. Luḁa lunako lwavho lwa ralo u vilinganywa nga honohu u sinyuwa havho, Naho maṯo avho o hula lwo linganaho, hezwi musi vho sinyuwa o vha a tshi shanduka a tshilumanamana. Mukegulu vthane muvhili wavho a u vhonali u tshi nga neta naho hu nga zwiliwa zwa ano maḁuvha. Naho vhe vha maḁuvha, nnyi na nnyi o vha a tshi ri o vha lavhelesa a zwi vhona uri kaleni havho vho vha tshi tou vha dzuvha. 10 15

'Nahone ḁo vha ḁi si tsha fanelana na zwine uno muḁi wa vha zwone. Fhano hu ṯodea ḁigoloi lavhudi nahone ḁa ḁzina. Hu si TŌYOTA dza vhasiwana. Vha vhe vha tshi khou dzudzanya mihumbulo vha ṯavhanye u renga iṅwe goloi yavhudi.'

2.1.1 Khii afho mafhungoni ndi dza mini? (1)

2.1.2 Ndi mini tshi no ḁisa ṅḁaḁo kha mukegulu afho mafhungoni? (2)

2.1.3 ṯalutshedzani zwi no khwaṯisedza uri Ngeletshedzo o vha a tshi nyadza mme awe? (2)

2.1.4 Mafhungo are afho ṅṯa awela kha tshipiḁa tshifhio tsha puloto? (1)

- 2.1.5 Vhambedzani hune Osbon na Musuku vha fana hone no sedza kutshilele kwavho? (2)
- 2.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo $\hat{n}$ ekedzwaho.
Vhushaka vhu re vhukati ha Osbon na Musuku ndi ha ...
- A murathu na mukomana.
B khaladzi na khaladzi.
C muzwala na muzwala.
D dzikhonani. (1)
- 2.1.7 Muane $\hat{w}$ a dende $\hat{l}$ e kha nganea iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo ya $\hat{n}$ u. (2)
- 2.1.8 Ndi khudano ya lushaka lufhio yo vha ho hone vhukati ha Ngeletshedzo na Veronica? Tikedzani phindulo ya $\hat{n}$ u. (2)
- 2.1.9 Nga kuvhonele kwanu muniwali u khou sumbedza zwifhio nga u shumisa Veronica sa mubvumbedzwa o thanyelaho thungo. (2)
- 2.1.10 Ni vhona vhudifari ha Ngeletshedzo ho shela mulenzhe kha lufu lwa mme awe naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

NA

2.2 TSHIBVELEDZWA TSHA D

'Goloi ya tsilu lanu kheyo.' U khou ralo Sibongile a tshi khou sumbedza Veronica Hummer H2 ya muvhala mutswu. Veronica o tou diakhamala a tshi khou fhufha nga dakalo.

'Khei ila goloi, ngoho u do bvisa yothe muthannga. Ndi nga ndi a mu vhona o takala.'

5

'I sedzeni nga vhuronwane ni ri vhudze mafhungo. Tsho, a thi athu ni divhadza kha:Network.' 'Pfarelo vhashumisani ndi khou humbela uri ni sendele ngeno tsini.' O ri u ralo Sibongile vhothe vha sendela nga u bonya ha lito Vho mbo di ita danga Veronica a sala vhukati na ila Hummer. A ene Sibongile a tshi isa phanda: 'Muta wo aluwa vhashumisani, hoyu u bva namusi ndi murado washu lwa tshiofisi. Madzina awe nga vhudalo u do amba namusi henefha. Ndi ene we nda ni gavhela uri u na kushumo nga hangei kha la Limpopo. Hei Hummer i do ri thusa u phetha hokwo kushumo. Veronica, tshifhinga ndi tshawe.'

10

'Hoo, nne ndi pfi Veronica sa zwe vathu vha pfisa zwone. Tshifani tshanga ndi Ramagwedzha. Ndo alutshela kha la Limpopo ndi tshi dzula na makhulu wanga. Fhano Soweto ndi hune vhabebi vhangha vha dzula hone. Na nne u thoma zwino nga uri ndo fhedza u niwala mulingo wa gireidi ndi do vha ndi tshi wanala fhano. Ndo livhuwa.' O ri u fhedza u didivhadza vhashumisani vha mu khada vha tshi mu kuvhatedza nga muthihi nga muthihi. Sibongile o vha ene wa u fhedza he a gomedza nga u mu mama shama.

20

- 2.2.1 Ndi goloi-de ye Sibongile a sumbedza Veronica? (1)
- 2.2.2 Mafhungoni a re afho ntha tsilu hu khou ambiwa nnyi? (1)
- 2.2.3 Talutshedzani zwi no sumbedza uri Veronica u kha madakalo. (2)
- 2.2.4 No sedza tshaka dza vhaanewa Veronica o olwa sa muanewa wa lushaka-de? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 2.2.5 Talutshedzani dzina la bugu iyi 'Ho dina one' no livhanya na zwiito zwa Ngeletshedzo. (2)
- 2.2.6 Thasululo ndi tshinwe tsha zwipida zwa puloto, talutshedzani zwo bvelelaho kha thasululo ya nganea iyi. (2)
- 2.2.7 Mafhungo a nganea iyi a khou bvelela nga tshifhinga tshifhio? Tikedzani phindulo yanu. (2)

- 2.2.8 Muhumbulo muhulwane wa u shumisa Veronica wa mufumakadzi kha u dziedza Ngeletshedzo ndi ufho? (2)
- 2.2.9 Ni vhone vhugevhenga vhu na mbuelo? Tikedzani phindulo yano. (2)
- 2.2.10 Arali hu inwi Ngeletshedzo we a fhurwa tshede i si na vhukono nga Veronica no vha ni tshi do ita mini? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
[35]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 35

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha dirama ye na guda.

MBUDZISO 3: FINDINKODO – TT Mudau

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha dirama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 3.1 na MBUDZISO 3.2.

3.1 TSHIBVELEDZWA TSHA E

(Ofisini dza Lihoro la Lushaka. Nga masiari, hu vhone tshigwada tsha vhathu vha lihora ili)

- DE WIT: Vho Coetzee a vha tsha do vha na ri.
- MURADO 1: Mulandu?
- DE WIT: Vho vha vho fanela vhe fhano u da u ri nea vhutanzi, vho 5
di tou hana vhe vha nga si kone.
- MURADO 2: Vho Coetzee kha vha kwengeledzwe vha vhuze.
- DE WIT: Ri nga si kwengweledze munna we vhutshilo hawe hothe ha
disendeka kha politiki, arali a tshi ri o neta, u vha a khou
amba ngoho. 10
- MURADO 2: U bva ha Vho Coetzee zwi do vunda maanda lihora lashu.
- DE WIT: A thi vhoni zwo ralo, arali zwo ralo mathina a ri nga do
kona u bvela phanda, Vho Coetzee vha tshee vho fara
lithihi la uri ri omelele kha muvhuso wa mbuelano ya
lushaka. 15
- MURADO 2: Line nda todou divha lone asili.
- DE WIT: Kha li bulwe.
- MURADO 1: Afha kha dziphurovintsi ri tou ita hani?
- DE WIT: Na hone ri fanela u bva.
- MURADO 2: Nangei Kapa Vhukovhela? 20
- DE WIT: Ii!
- MURADO: Hu tou nga ndi zwiinalagudu hezwi musi. Ri nga latedza
hani vhathu vho ri vheaho kha muvhuso wa phurovintsi?
- DE WIT: U dzula hashu ngomu kha khabinethe heyi zwi do ri
vhangela tsira. Ri fanela u bva na kha phurovintsi heila. 25
- MURADO 1: Avha vhe vha ri vhea vhuhosini?
- DE WIT: Ri fanela u vha talutshedza nga ndila i pfalaho.
- MURADO 3: Ifhio ndila i pfalaho?
(Hu pfala u gungula na u riwuna.)

- 3.1.1 Mafhungo ane a khou ambiwa a khou bvelela ngafhi? (1)
- 3.1.2 Ndi zwifhio zwine zwa sumbedza uri Vho Coetzee ndi vha ndeme kha lihoro? (1)
- 3.1.3 Ndi tshini tshine tsha khou netisa Vho Coetzee kha politiki? (2)
- 3.1.4 Muthumukhulu o bveledzwa sa muanewa wa mvumbo-de buguni iyi? (2)
- 3.1.5 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Vhuimo ha Vho De Wit kha lihoro ndi ...
- A muniwaleli wa lihoro.
B murangaphanda.
C murado zwawe.
D mufaragwama. (1)
- 3.1.6 Mathakhe a bugu iyi ndi afhio? (2)
- 3.1.7 Ndi mini tshine tsha khou ita uri vhatshena vha si kunde musi hu tshi voutiwa? (2)
- 3.1.8 Aya mafhungo a bugu iyi a khou bvelela nga tshifhinga tshifhio? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 3.1.9 Ni vhona vhudifari ha Vho Coetzee vhu tshi tangedzea sa murangaphanda naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 3.1.10 Ndi zwifhio zwe na vha ni tshi nga eletshedza vha Lihoro la Lushaka vhane vha khou bva kha politiki? (3)

NA

3.2 TSHIBVELEDZWA TSHA F

SKIET:	(<i>E ethe</i>) Matshelo ndi ðuvha la khetho dza Masipala. Ha, ri do vhona. (<i>No tshifhinganyana</i>) Ônoyu De Wit u imelela nnyi ngauri o no tou dzhena kha u vha hawe murema? Hoyu munna u khou thoma u rengisa lushaka lwa Maafurikanere. Na zwine a amba zwone a zwi pfali. (<i>Hu dzhena Skosana</i>)	5
SKOSANA:	Môre! Môre! Gaan dit goed?	
SKIET:	Môre minister, dit gaan goed, hoe gaan dit met jou?	
SKOSANA:	Random somaar! (<i>Vha a sea</i>) Edzou mmbudza Skiet, u ngafhi Muhulisei De Wit?	10
SKIET:	De Wit? Khayelitsha? (<i>U a humbula. No tshifhinganyana</i>) Minista, hafhu?	
SKOSANA:	U humbula zwone, a thi tsha vha minister.	
SKIET:	Ek is jammer, ek is jammer, minister.	
SKOSANA:	Ek voel jammer vir jou ook.	15
SKIET:	(<i>O akhamala</i>) Wat?	
SKOSANA:	U a vhona houla murangaphanda wau u khou sokou ðinetisa. U khou pwasha vhuthihi ha lushaka lwa Maafurikanere. Vhona, u pesukana hawe Khayelitsha a ho ngo mu vhuisela lukuna, o bva nga dza pfene henengei. U a ðivha ndi mini Skiet?	20
SKIET:	Ii!	
SKOSANA:	Muthu mutswu u nga si mu renye. De Wit kha litshe u rengisa lushaka lwa hawe a lu fhathe a tutshele u amba mazwifhi phanda ha vathu ngauri vha do mu rwa.	25
SKIET:	Eyaa!	
SKOSANA:	Iwe na Klank na Jan khwine ni tshi bva na litsha De Wit a tshi penga e ethe. Pfesesai hafha.	

- 3.2.1 Ndi nnyi ane a khou rengisa lushaka lwa Maafurikanere? (1)
- 3.2.2 Nyofho dzi re na Skiet dzi vhangwa nga mini? (2)
- 3.2.3 Vhukonani ha Skiet na Skosana ho ðiswa nga mini? (2)
- 3.2.4 Ndi ngani Skiet a tshi khou ya lokhesheni dza vharema nga tshifhinga tsha khetho? (2)
- 3.2.5 Talutshedzani uri u pesukana ha De Wit ndi u ðinetisela lifhedzi. (2)
- 3.2.6 Sumbedzani tshipida tsha mathakhe a bugu iyi. (2)

- 3.2.7 U bva phalamenndeni ha vhatshena zwo takadza vharema? Tikedzani phindulo yaṅu (2)
- 3.2.8 Tshi sa fheli tshi a ṭula. Sumbedzani vhungoho ha ḽikumedzwa ḽi no sedza nyito dza vhatshena kha bugu iyi. (2)
- 3.2.9 U sinyuwa ha vhathu kana tshigwada nga murahu ha tshanduko iṅwe na iṅwe zwo tea kana a zwo ngo tea naa? Tikedzani muhumbulo waṅu nga zwo bvelelaho buguni. (2)

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 35

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEAPFUFHI dzi tevhelaho:

- 'VULANI MUFUNWA WANGA' – NA Milubi
- 'DOKOTELA WA MUKHUWA NANDI' – LL Mafenya

MBUDZISO 4

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganeapfufhi MBILI dze na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswa. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḑo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswa dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ṅewa, MBUDZISO 4.1 na MBUDZISO 4.2.

4.1 'VULANI MUFUNWA WANGA' – NA Milubi**TSHIBVELEDZWA TSHA G**

A ṱodzimela hafhu. A sedza hafhu, mbilu ya thoma u ita tshigikhikhi tsha musi na mutuli. A ima e dziwilili. A swoṱa maṱo a dovha a ṱodzimela hafhu. Maṱo a mu vhudza uri a hu na zwiṅwe. Vhukuma ndi ngoho. A tshi sedza hafhu a wana hu si na zwiṅwe.

Ndi Vho Dinani munna wa Ṽeani. Avha Vho Dinani vha ḑa u ṱolela 5
musadzi wavho Ṽeani. Rumu ine vha khou ḑa khayoyi ndi yeneyi ine Laṱani
a vha khayoyi. Laṱani o ḑo sala o loḑelelwa nga ngomu rumuni iyi nga Ṽeani
musi a tshi khou ya u ṱamba shawarani. Izwi ho vha hu u itela uri a no
lingedza u ḑa afha rumuni iyi musi ene a tshe o ya shawarani a si dzhene
lune a ḑo vḑona Laṱani. 10

Afha hune Laṱani a vha hone ndi kha rumu ya zwifhaṱo zwilapfulapfu
heneḑha Yunivesithi ya Heneḑha. Tshifhaṱo itshi tsho fhaṱwa lwa vhudele
lune musi muthu e ngomu a kona u vḑona zwoṱhe zwi re fhasi. Musi muthu
e rumuni iyi u tou vḑona zwoṱhe zwi no dzhena na u bva vhuima
zwiendedzi ha tshifhaṱo itshi. 15

Ṽamusu Vho Dinani vha tshi khou imisa tshiendedzi tshavho afha fhasi ha
tshifhaṱo itshi, Laṱani u khou ḑi vha vḑona zwawe.

4.1.1 Munna wa Ṽeani o vha a tshi pfi nnyi? (1)

4.1.2 Ndi tshini tsho swikisaho Laṱani afho rumuni? (2)

- 4.1.3 Mafhungo e na vhala a tana tshipida tshifhio tsha puloto? (2)
- 4.1.4 Muaneva mulutanyi kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.1.5 Sumbedzani mvumbo ya Vho Dinani kha nganeapfufhi iyi. (2)
- 4.1.6 Thasululo ya nganeapfufhi iyi ni vhona yo bveledzwa zwavhudi naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.1.7 Masiandaitwa ane a nga bvelela kha Neni ro sedza vhudifari hawe vhu si havhudi ndi afhio? (2)
- 4.1.8 Zwe Neni a ita zwa u funana na muwe munna ngeno o malwa zwi a tangedzea naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 4.1.9 Ndi zwifhio zwe na guda kha nganeapfufhi iyi? (3)

NA

4.2 'DOKOTELA WA MUKHUWA NANDI' – LL Mafenya

TSHIBVELEDZWA TSHA H

Vhudokotela hawe a vhu ambi tshithu kha ne. Dokotela ndi divha e wa mukhuwa fhedzi, wa muthu mutswu u di dzula e lone la thavhani.

Zwenezwo a tshi ralo manese vha re henefho tsini vha sumbedza u sa fushea. 'Oo, zwino ni toda uri uyu muisa ndi mu tendele a tshi thathuvha 'misisi' uri a kone u vhona ngoma ya makhuwa?' Neva. U amba maipfi ayo a tshi khou bvisa bibi ye a i gidela nga fola a i funga. A dubisa luvhili na luraru. Lwa vhu na mutsi wa vha u tshi thulidza nga ningo. 5

'Vhone, zwa 'misisi' a zwi tsha shuma. Zwo no bva vhukati ha shango. Na mafhungo hayo a ngoma ya makhuwa a ri na na mushumo nao. Tshine ra toda ndi u tshidza vhutshilo ha hoyu muthu' ndi sisita Mawela a tshi khou lingedza u fanyisela hoyu mukhuwa.' 10

'Ohoho, arali muthu o takala, a tshi khou takalela u vhona ngoma ya mukhuwa u do tou shonela thavhani ya Mposi!' Louw uri u amba izwi a mbo di isa phanda na u dubisa bibi yawe. U bva afho Louw a mbo di lunzili lwa uri a vhidzelwe dokotela wa mukhuwa. Sisita Mawela na ene a si tende-vho. A ri dokotela a hu na muwe nga ndani ha onoyo o tiwaho leneli divha. Onoyo ndi dokotela Konani. 15

- 4.2.1 Fhethuvhupo mafhungoni aya ndi ngafhi? (1)
- 4.2.2 Ndi tshini tsho vhangaho khudano afho mafhungoni? (2)
- 4.2.3 Muaneva mupikisi kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.2.4 Talutshedzani uri ndi ngani Sisita Mawela o vha a songo fushea nga vhudifari ha Louw? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.2.5 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Ane a khou sumbedza tshitlula kha dokotela wa murema ndi ...
- A sisita Mawela.
B Konani.
C Louw.
D Suprithennedede. (1)
- 4.2.6 U sa tangedza uri dokotela Konani wa murema a nga alafha mukhuwa zwi ni disela muhumbulo ufho? (2)
- 4.2.7 Thero ya nganeapfufhi iyi ndi ifho? (2)
- 4.2.8 Ni a tendelana naa na zwe dokotela Konani a ita zwa u litsha mushumo kha nganeapfufhi iyi? (2)
- 4.2.9 Inwi ni vhona zwe suprithennedede a ita zwa u toda mulwadze a tshi ongiwa nga dokotela wa mukhuwa zwo vha na mbuelo dzavhudi? Tikedzani phindulo yaṅu. (3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha ZWIRENDO zwi tevhelaho:

- 'LUVHONDO LU DO WA' – TK Mkansi
- 'NDO TUVHA MULOVHA' – TK Mkansi

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 5.1 na MBUDZISO 5.2.

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani TSHIRENDO tshi tevhelaho nga vhusedzi uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

LUVHONDO LU DO WA – TK Mkansi

- 1 Luvhondo lulapfu sa thavha ya Everest,
- 2 Lwo tou dzii phanda hau,
- 3 Wa tetemela sa lutanga lu madini.
- 4 Biko la elela sa mulambo wa Luvuvhu.
- 5 Phanda na murahu wa wana hu tshi fana,
- 6 Sa zwila Vhaisiraele vhe vhukati ha lwanzhe na maswina.
- 7 Wo hangwa zwe zwa bvelela Yeriko?
- 8 Vhaisiraele vho fhatelwa nda ha luhura?
- 9 Muvhi u u fhatela luvhondo,
- 10 A tshi vhona mitshelo ine Mudzimu a khou dzudzanya.
- 11 A tshi vhona u tshi do vha mukundi wa vhakundi.
- 12 A u netisa wa latela thaula.
- 13 Muya wanu u songo neta,
- 14 Naho hu si na tshi no dzhena,
- 15 Naho hu si na tshi no bva,
- 16 Nga luvhondo lulapfu lwo imaho.
- 17 Naho vhuiwa hu kule,
- 18 Hu sa vhone na tshi linganaho na tsha tshikenzenkeze.
- 19 Magona a tshi dunga, a sa tsha kona u hwala muvhili.
- 20 U songo fholodza mitoro yau.
- 21 U tsini na u swika hayani,
- 22 Maneto a vhuya tshothe,
- 23 Monani nalwo, lu do vhuya lwa wa.
- 24 A hu na masiari, hu songo da vhusiku,
- 25 A hu na tshilimo, hu songo vha na vhuriha,
- 26 A hu na Kanana, hu songo fhirwa nga sogani,
- 27 Lu do wa lwa Yeriko, tenda ni na Khotsi.

- 5.1.1 Luvhondo afho tshirendoni lwo imela mini? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 5.1.2 Neani dzina la figara ya muambo yo shumiswaho kha vese/mutaladzi 3, ni dovhe ni bule thalutshedzo ya hone. (2)
- 5.1.3 Topolani tshiga tsho imelaho zwivhuya kha tshitanza/ndima 3. (2)
- 5.1.4 Sumbedzani raimi ya tshitanza/ndima 3. (2)
- 5.1.5 Musi no sedza vese/mitaladzi 17 na 18, ndi zwifhio zwine murendi a khou khwathisedza zwone? (2)
- 5.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho:
- Khaesura yo shumiswaho kha mutaladzi/vese 24 i shuma u ...
- A u awedza muvhali.
B u vhudzisa mbudziso.
C u fhindula mbudziso.
D u pfufhifhadza maipfi. (1)
- 5.1.7 Vhudipfi ha murendi kha tshirendo itshi ndi vhufhio? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 5.1.8 Thuthuwedzo ya murendi kha vhavhali tshirendoni itshi i na zwivhi kana zwivhuya naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 5.1.9 Zwine murendi a khou amba tshirendoni itshi zwi a itea kha vhutshilo ha ḍuvha na ḍuvha naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

NA

- 5.2 Vhalani TSHIRENDO tshi tevhelaho nga vhusedzi uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḑo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

NDO TUVHA MULOVHA – TK Mkansi

- 1 Nda humbula mulovha ndi tsengisa miṱodzi,
- 2 Wo ntsiela vhusiwana vhuhulu,
- 3 Vho ṱuwaho na iwe,
- 4 Vho ita.
- 5 Vho fhambana na vhutudzi vhu imisaho mavhudzi,
- 6 Vhakegulu vha a shandulwa khomba dzo vhibvelaho,
- 7 Vhukhanda na hone, vhu a shandulwa khomba dzo vhibvelaho,
- 8 Yawee! Mulovha, vhuya na mihwalo yau.
- 9 Vhuvhava ho ḑa na vhana vhaho,
- 10 Muthu u ṱukulwa mukulo, li nṱha ha ṱoho,
- 11 Khoṅo dza nṱu ndi tshinembe khambana ya Funzani,
- 12 Naho zwo ralo, u tshi vuwa, u wana thundu dzi tshi ri a pfumelwa.
- 13 Yawee a u vhuyi naa?
- 14 Vhasidzana vha tshi ri u ṱangana na vhahulwane,
- 15 Vha wa nga lurumbu,
- 16 Vhafumakadzi vho ya nga zwirivha
- 17 Vha tshi khotha.
- 18 Vhasidzana vha tshi ri u sema vhakegulu
- 19 Vha dzhena tshivhamboni
- 20 Nḑevhe dza roredzwa a mupfure,
- 21 Hu si zwino, vha no tamba nga u bvula marukhu.
- 22 Vhathannga vha tshi wela,
- 23 U tshi swa vha vhuya vhe vhannanna,
- 24 Vha tshi fara ḑamu, mbilu vha pfa yo rula,
- 25 Dzi a tamba ṱamu dza ngeyo?
- 26 Hu tshi liwa vhutete,
- 27 Mukhaha hu vhutevhutevhu.
- 28 Zwino tseda lo ḑinea maanda
- 29 Vhuthu ho pfuluwa tshoṱhe.
- 30 Ho sala muḑano na mudzhombano,
- 31 Muṱwe na muṱwe o puta ha putululi.
- 32 Uri tshanga ndi tshanga,
- 33 A si na u ḑo la u vhona.

- 5.2.1 Kha mutaladzi/vese 1, ndi maipfi afhio a no sumbedza u lila? (1)
- 5.2.2 Ndi zwifhio zwi vhaisho murendi kha ndima ya vhuvhili? (1)
- 5.2.3 Ipfi 'mulovha' kha tshirendo itshi li amba mini no sedza kutshilele kwa vhathu? (2)
- 5.2.4 Talutshedzani zwine 'U kotha' kha vese/mutaladzi 17 zwa bvisela zwone khagala? (2)
- 5.2.5 Vese/mutaladzi 21 u ri disela tshifanyiso tshifhio malugana na vhudifari ha vhana vha musalauno? (2)
- 5.2.6 Topolani vese i no amba u dala ha mafhi kha ndima/tshitanza 7. (2)
- 5.2.7 Mutevhetsindo wa tshirendo itshi ndi ufhio? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 5.2.8 Ndi ngani murendi o shumisa figara ya muambo ya liedzamuthu, 'Vhuthu ho pfuluwa tshothe'. (2)
- 5.2.9 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u bveledza kha tshirendo itshi. (2)
- 5.2.10 No zwi livhanya na tshirendo itshi, ni vhona vhutshilo ha musalaula vhu khwine kha ha musalauno? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35
MARAGAGUTE: 70